SLEDENJE VODI
Jutranje namakanje polj v Akriču

Strokovni članek | 1.04
Datum prejema: 14. 4. 2026

Izvleček: Vizualni esej prikazuje jutranje namakanje polj s sistemom *khotar* v vasi Akrič v Maroku. Fotografije sledijo zaporedju opravil od odpiranja vode v vodnem zajetju (*šarič*) do njenega usmerjanja in razporejanja po kanalih med posamezne nasade. V eseju je z večnačinskim pristopom obravnavano namakanje kot časovno strukturirano in telesno opravilo ter reflektirane metodološke in epistemološke meje fotografije pri etnografskem raziskovanju. Na fotografijah spremljamo kmeta Hijhama in njegovega očeta Mohammeda ter njunega soseda Yassina.

Ključne besede: *khotara*, namakanje, voda, ruralni Maroko

Abstract: This photo essay documents the morning irrigation practices using the *khottara* system in the village of Akrich, Morocco. The images follow the sequence of tasks from releasing water from the reservoir (*sharij*) to its distribution across the fields. The essay approaches irrigation as a temporally structured and embodied practice, while also reflecting critically on the methodological and epistemological limits of photography. The photographs follow farmer Hijham, his father Mohammed, and their neighbour Yassina.

Keywords: *khottara*, irrigation, water, rural Morocco

Vizualni esej[1] prikazuje jutranje namakanje polj z namakalnim sistemom *khotar* v vasi Akrič. Fotografije sledijo zaporedju opravil od odpiranja vode v vodnem zajetju (*šarič*) do njenega usmerjanja in razporejanja po kanalih med posamezne nasade. Na fotografijah spremljamo kmeta Hijhama in njegovega očeta Mohammeda ter njunega soseda Yassina. Fotografije se osredotočajo na namakanje, ne pa na sistematičen prikaz same namakalne infrastrukture.[2]

Fotografski pristop se je izkazal kot metodološko relevanten, saj omogoča dokumentiranje zaporedja opravil, ki bi pri zgolj besednem opisovanju lahko ostale spregledane. Fotografija omogoča ustavljanje in razčlenjevanje procesa, v katerem se voda zbira, usmerja, preusmerja in razporeja med posamezne kanale, ter s tem razkriva drobna dela in telesne geste kmetov, ki strukturirajo sam proces namakanja. V objektiv vstopajo predvsem vidni in prostorsko razporejeni elementi, medtem ko čutnost, časovnost čakanja, zvočna dimenzija vode in telesni napori človeka ostajajo v veliki meri neulovljivi. Fotografije tako ne reproducirajo izkušnje namakanja, temveč jo selektivno fragmentirajo na posamezne trenutke, ki šele s kontekstualizacijo v besedilu pridobijo pomen. Pomemben metodološki vidik prepoznavam tudi v tem, da je fotografiranje neke vrste poseg oziroma intervencija v samo situacijo. Prisotnost fotoaparata – podobno kot sama prisotnost raziskovalke – vpliva na interakcije, na čas spremljanja dejavnosti in na to, kateri vidiki posamičnih opravil postanejo poudarjeni. Predstavljene fotografije so rezultat izbora – glede na vsebinsko in tehnično kakovost, kadriranja ter odločitve, kateri trenutek bo zajet v posamični kader – zato ne predstavljajo nevtralnih izsekov realnosti.

Izpostavim lahko, da sogovornikov prisotnost kamere in fotoaparata ni motila. K temu je verjetno pripomoglo moje daljše bivanje v vasi in vsakodnevna hoja s kamero, fotoaparatom, zvežčkom in pisalom, zaradi česar sta moja prisotnost in fotografiranje postala del običajnega poteka naših interakcij. Fotografije pa niso služile zgolj dokumentiranju, temveč so pozneje delovale tudi kot izhodišče za nadaljnje pogovore s sogovorniki. Vračanje k fotografiranim prizorom je omogočilo dodatna pojasnila o uporabljenih tehnikah, predmetih in zaporedju opravil, obenem pa je razkrilo razlike med tem, kar je vidno na fotografiji, in tem, kar akterji sami razumejo kot ključno za določeno opravilo. Raziskava tako ni temeljila na strogo ločenih metodah, temveč na prepletanju opazovanja, fotografije, pogovorov, snemanja in poznejše pisne analize. Takšna večnačinska metodologija v monografiji ni posebej reflektirana, saj je tam slikovni material uporabljen predvsem kot dopolnitev besedila, in ne kot samostojen prikaz delovnega dne ali namakalnih procesov. Tako vizualni esej kot etnografski film (Kuntarič Zupanc 2023b) pa raziskavo dopolnjujeta, saj omogočata drugačen vpogled v materialne, telesne in prostorske dimenzije namakalništva.

Etnografska raziskava obravnava družbeni pomen vode v vasi Ašbarū v Maroku, pri čemer se posebej posveča tradicionalnim in sodobnim tehnološkim, infrastrukturnim in distribucijskim načinom upravljanja podzemnih in

1 Vizualni esej temelji na etnografski terenski raziskavi, ki jo je avtorica leta 2021 izvedla v Maroku za potrebe magistrskega dela. Delo je bilo kasneje pri Knjižnici Slovenskega etnološkega društva objavljeno tudi v obliki monografije (glej Kuntarič Zupanc 2023a).

2 Podrobnejši prikaz vodnega sistema, posameznih delov *khotare* in namakalnih kanalov je predstavljen v monografiji, kjer so vključeni prikaz vodnjaka *khotare* (glej Kuntarič Zupanc 2023a: 81), satelitski posnetek poti *khotare* (prav tam: 82) ter različne vrste vodnih kanalov (prav tam: 90–91).

* Simona Kuntarič Zupanc, mag. etnologije in kulturne antropologije, asistentka-raziskovalka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; simona.kuntariczupanc@ff.uni-lj.si.

Slika 1: Dan smo pričeli pri vodnem zajetju oziroma šarižu. Yassine s palico, imenovano ifer, ki se uporablja za merjenje globine vode v šarižu, odmaši cev, skozi katero v curku priteče voda. V vasi Akrič imajo v sistemu dva šariža. Dostop do te vode je določen časovno, in ne po vnaprej določeni količini vode. Vsak kmet ima določen časovni okvir, na primer dan in pol, v katerem se voda zbira v vodno zajetje. Ko se ta čas izteče, se zbrana voda sprosti za namakanje. Šariž tako deluje kot rezervoar, ki vodo hkrati zbira in meri (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

nadzemnih vodnih virov. Izhaja iz klasičnega antropološkega terenskega dela in se osredotoča na stanje *makinch alma'* (»ni vode«), s katerim se prebivalci vasi Ašbarū vsakodnevno soočajo in ki ga opredeljujejo kot temeljno stanje, ki pomembno zaznamuje tako njihova zasebna kot tudi kolektivna življenja v vasi ter vpliva na organizacijo dela, medosebne odnose in prihodnost lokalne skupnosti. Pri raziskovanju se opiram na koncepta *hidrosocialnosti* – ki poudarja, da so voda, vodna telesa ter človek oziroma družba soodnosni in sokonstutirajoči – in *hidrosocialnega cikla*, ki prepleta vodo in z njo povezano tehnologijo, infrastrukturo in družbo. Voda tako ni zgolj naravni vir ali kemijska spojina H_2O, temveč »totalno družbeno dejstvo« (Orlove in Caton 2010; prim. Mauss 1990 [1966]), saj prežema politične, ekonomske, moralne, infrastrukturne in religijske vidike vsakdanjega življenja. O vodi je mogoče razmišljati tudi kot o materialni, infrastrukturni, politični in administrativni dobrini (glej Gregorič Bon 2020). Posebno pomembno vlogo imajo pri tem vodne infrastrukture, ki so pogosto neopazno vpete v vsakdanje življenje. Vodovodne cevi, namakalni kanali, vodnjaki ali sistemi distribucije vode ostajajo večinoma nevidni, dokler ne odpovejo, razpadejo ali jih začne primanjkovati. Infrastruktura tako ni zgolj materialni objekt, temveč odnos med ljudmi, predmeti, okoljem in vsakdanjimi praksami. Kot poudarja Larkin (2013: 336), so infrastrukture neločljivo vpete v družbene odnose in tvorijo del t. i. »(v)grajenega okolja« (angl. *built-in environment*; Latour 2012). Prav fotografija je omogočila, da so ti procesi postali vidnejši. Na fotografijah postanejo vidni tudi drobni elementi, kot so razpoke v zemlji, obrabljeni kanali, sledovi vode ali načini rokovanja z namakalnimi sistemi, ki lahko med samim opazovanjem ostanejo spregledani. Fotografija, opazovanje, pogovor ter kasneje pisanje in analiza delujejo kot medsebojno odvisni načini zaznavanja in interpretacije dogajanja v lokalnem okolju, kot je vas Akrič. Večnačinski pristop omogoča tudi refleksijo epistemoloških omejitev posameznih metod ter kompleksnejše razumevanje odnosa med vodo, infrastrukturo, telesom in vsakdanjim življenjem v lokalnem okolju.

Slika 2: Amaziġsko[3] upravljanje vodnih virov temelji na turnusu, kar pomeni, da mora vsak kmetovalec počakati, da pride na vrsto za namakanje svojega kosa zemlje. Časovni razpored je v največji meri odvisen od razpoložljive vode in števila odjemalcev. Hijham z roko odmašuje cev še z druge strani (znotraj šariža) pri čemer ga spremlja njegov oče Mohammed. Med opazovanjem mi Mohammed razloži, kako prebivalci dostopajo do vode: »[V]saka družina znotraj vasi, torej vsaka družina, ki ima zemljo v vasi, ima pravico do uporabe vode iz khotare za določen čas, odvisno od velikosti zemlje, ki jo kmetje obdelujejo. To je kot sistem kolobarjenja med družinami. Ta sistem kolobarjenja pa je odvisen tudi od sezone – na primer, pozimi lahko moja družina uporablja vodo iz khotare vsakih 20 dni, poleti pa na vsakih 10 dni, ker takrat vodo seveda potrebujemo pogosteje. Tako moja družina namaka vsakih 10 dni poleti in vsakih 20 dni pozimi« (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Slika 3: Hijham še enkrat poskusi očistiti cev s pomočjo palice, da omogoči nemoten pretok vode (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

3 Prebivalci Akriča so *Amaziġji*, staroselska skupnost, razširjena po Severni Afriki. Njihov jezik je *tamaziġščina*. Večina prebivalcev, zlasti mlajša generacija, govori tudi *darižo,* govorjeno arabščino v Maroku.

Slika 4: Voda z vso svojo močjo curlja iz vodnega zajetja po cevi in se izteka po vodnih kanalih proti polju (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Slika 5: Po uspešnem odprtju vode se Hijham z motorjem odpelje do prvega nasada oljk, ki je približno kilometer stran. Stari Mohammed, ki so mu zaradi diabetesa odrezali nogo, pa z oslom in vso potrebno opremo počasi odjezdi vzdolž kanala, kjer voda že polni presušene kanale in kot blisk zapolnjuje razpoke v zemlji, ki jih je pustilo močno sonce in suša. Med potjo srečuje druge kmete, ki so tako kot on prišli pogledat svoj pridelek, ter nekoliko bolj privilegirane lastnike zasebnih vodnjakov (ki jim ni treba čakati na svoj turnus iz šariža), ki prav tako namakajo svoja polja, ki so potrebovala vodo (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Slika 6: Voda je prispela do njune posesti. Hijham s pomočjo motike (atla) koplje zemljo in preusmerja vodni tok do svojih oljčnih nasadov (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Slika 7: Kopanje kanalov in usmerjanje vodnega toka sta fizično zahtevni opravili, ki terjata stalno prisotnost in telesni napor. Medtem ko je Hijham preusmerjal vodo, sem se z Mohammedom pogovarjala, zakaj to območje postaja vedno bolj sušno. Povedal je: »Ni vode [makinch alma']. Ni dovolj dežja. Potrebovali bi dež noč in dan, da bi ga bilo dovolj za izvir. Samo oljke lahko rastejo ob tako majhni količini dežja. […] Oljke potrebujejo vodo na vsakih dvajset dni ali enkrat na mesec. Tukaj ni veliko vode. To je ukaz od Boga. Moramo se sprijazniti s tem, kar nam Bog daje. Vse je odvisno od Boga. Vse, kar se slabega zgodi na zemlji, je kazen od Boga. Letos pa se nas je Bog usmilil in nam dal dež. Treba je delati dobre stvari, ostati na pravi poti, in Bog nam bo dal tisto, kar si zaslužimo« (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Slika 8: Priložnost za napajanje pa izkoristita tudi govedo in drobnica, ki prihitita h kanalu potešit žejo. Tudi živali so del sistema oskrbe z vodo, vezanega na namakalne kanale in razporejanje vode po turnusih (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Slika 9: Delo poteka v neenakomernem ritmu – intenzivna faza kopanja in preusmerjanja vode se izmenjuje z daljšimi premori, ko Hijham čaka, da se zbere in steče dovolj vode za nadaljnje namakanje (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Slika 10: Poleg deževnice ter zasebnih vodnjakov, ki so dostopni predvsem ekonomsko bolje situiranim posameznikom, kmetje za namakanje uporabljajo tudi vodo, pridobljeno s sistemom khotare (qanat). To je tradicionalni vodni sistem, ki omogoča prenos podzemne vode na površje s pomočjo rahlo nagnjenega podzemnega kanala. Voda iz vodonosnika teče po sistemu izključno s pomočjo gravitacije, brez potrebe po črpanju. Sistem sestavljajo tudi navpični jaški, ki služijo vzdrževanju in dostopu do kanala. Khotare so značilne za sušna območja, kjer omogočajo zanesljivo oskrbo z vodo za naselja in namakanje polj. Sistem omogoča, da voda prepotuje velike razdalje brez večjih izgub zaradi izhlapevanja, kar je ključno v sušnem okolju južnega Maroka (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Slika 11: Hijham zaključi z delom, ko porabi svoj delež vode, ki jo je enakomerno porazdelil po svoji posesti. Sledi čakanje na naslednji odmerjen čas, ki bo čez deset dni (foto: Simona K. Zupanc, 15. 5. 2021).

Z vizualnim esejem želim pokazati, da namakanje ni zgolj tehnično opravilo distribucije vode, temveč časovno, telesno in družbeno usklajen proces, ki strukturira vsakdanje življenje lokalne skupnosti. Voda se po kanalih ne pretaka le kot materialna dobrina, temveč kot odnos med ljudmi, zemljo, infrastrukturo, spremembami vremena in čakanjem. Prav tako namakalni sistemi niso zgolj tehnološki sistem oskrbe z vodo, temveč del širšega hidrosocialnega okolja, v katerem se prepletajo delo, lastništvo, sezonskost, religiozne interpretacije in negotovost sušnega okolja. Fotografije teh procesov ne morejo zajeti v njihovi celoti. Ne morejo prikazati zvoka vode, dolgotrajnega čakanja, vročine, utrujenosti ali ritma dela, ki se razteza skozi dan. Kljub temu pa omogočajo ustavljanje posameznih trenutkov ter razkrivajo materialne in telesne dimenzije namakanja. Vizualni esej zato ne predstavlja celostnega prikaza namakalnega sistema, temveč fragmentiran vpogled v vsakdanja opravila, skozi katera voda postaja organizacijski element družbenega življenja v skupnosti.

Literatura in viri

KUNTARIČ Zupanc, Simona: *»Aman Iman« – Voda je življenje: Antropološka študija vode v vasi Ašbaru v Maroku*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 2023a.

KUNTARIČ Zupanc, Simona *Namakanje s tradicionalnim namakalnim sistemom khottara v Maroku.* Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. [videoposnetek]. Dostopen na: https://www.youtube.com/watch?v=6I4kqgrsGXs, 2023b.

LARKIN, Brian: The Politics and Poetics of Infrastructure. *Annual Review of Anthropology* 42, 327–343, 2013.

LATOUR, Bruno: *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press, 2012.

MAUSS, Marcel: *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge, 1990 [1966].

ORLOVE, Ben in Steven C. Caton: Water sustainability: Anthropological approaches and prospects. *Annual Review of Anthropology* 39, 2010, 401–415.